

Предраг МИОДРАГ

ЦРКВА ХРИСТОВА КАО БОГОЧОВЕЧАНСКИ ОРГАНИЗАМ У ДЕЛИМА РУСКИХ БОГОСЛОВА

I

У в о д

„Тајна је ово велика, а ја говорим о Христу и о Цркви“
(Еф. 5,32).

Сви ми верници, као чланови Свете Цркве Христове, духовно се хранимо благодатним даровима који нам се посредством свештенослужитеља невидљиво предају Светим Духом у светим тајнама. Пуноћа благодатних дарова којима обилује Црква дарује нам се по Божјој милости и његовој љубави према свима људима који призивају и ишту Божије помоћи.

По неиспитаним путевима Божије свемоћи и славе били су створени наши прародитељи Адам и Ева. Њихово пребивање у рају и директно општење са Творцем говори о благодатном стању првих људи. Падом прародитеља затворена су и врата раја за род човечији. Ипак, Господу је било благоугодно да се пали човек спасе. То спасење извршено је посредством Месије Исуса Христа — посредника између Бога и човека (Јевр. 12, 24). По речима Владимира Соловјева, великог руског философа и религиозног мислиоца деветнаестог века. „Човечанство поново сједињено са својим божанским началом у Христу јесте Црква — живо тело божанског Логоса, оваплоћеног тј. историјски оствареног у богочовечанској личности Исуса Христа“¹.

II

Црква као Тело Христово

Богочовек Исус Христос као оснивач и крајеугаони камен Цркве уједно је и Глава великог и мистичног тела Цркве. Чланови, пак, мистичног тела Цркве су „сви хришћани који живе на земљи“ и хришћани

¹ Владимир Соловјејев, *Духовные основы жизни*, СПб 1897. (репр. Брисел 1982.), стр. 123.

„ који су завршили свој земаљски живот у истинској вери и светости“ (Катихизис митрополита Филарета Дроздова, гл. 9). „Основа и темељ припадности Христовом Телу, Цркви, јесте крштење у име Тријединога Бога. Јединство чланова Цркве у потпуности се остварује кроз учење у Трпези Господњој“².

Између свих назива и имена Цркве у Светом писму најбоље и најсликовитије налазимо у Посланицама светог апостола Павла. „Апостол Павле више од осталих открива тајанствену суштину Цркве и назива је Невестом Христовом (Еф. 5,23; 2 Кор. 11,2; упор. Откр. 19,7)³, али он најчешће Црква назива Телом Христовим (σῶμα τοῦ Χριστοῦ)“⁴.

Суштина тог апостолског учења о Цркви може се изложити у неколико речи: Црква је Тело Христово, Христос је Глава Цркве, а сваки који верује у Свету Тројицу и Оваплоћење Богочовека Христа јесте члан Цркве. Даље апостол Павле учи: Тако смо ми многи једно тијело у Христу „а појединачно уди смо једни другима“ (Римљ. 12,5).⁵ На тај начин Цркву замислимо као „јединствену целину, састављену не из делова него од чланова, који су, од момента кад су постали једно тело, нераздвојно сједињени један с другим“, каже у својој катехизи о Цркви митрополит Антоније Блум.⁶ Глава органског Тела Цркве јесте Њен Оснивач, „јер темеља другог нико не може поставити осим (онога постојећег), који је Исус Христос“ (1 Кор. 3,11).

а) Назови „σῶμα“ и „κεφαλή“.

Да бисмо добили јасну слику о Цркви као Телу Христовом заставићемо се кратко на значењу израза: σῶμα — „тело“ и κεφαλή — „глава, поглавар“. Грчка реч σῶμα у преводу на словенске језике има више значења, зависно од њене употребе и примене на разне предмете. У нашем случају најподеснија значења те речи су следећа: σῶμα означава твар или материју која заједно са душом чини целог човека; такође станиште душе, свако створење; затим човека, посебно оног који је покоран своме господару; на крају израз σῶμα подразумева људе разног соја, сједињене у једну целину, у здружено (кооперативно) тело или σωματεῖον, σωματίον.⁷

Апостол Павле у свом учењу о Цркви употребљава реч σῶμα са значењем органа, инструмента или оруђа, али и са значењем живог организма, сабора. Дакле, σῶμα је оруђе духа, а у односу на

² Трећа теза из резимеа III богословског дијалога између представника Евангелистичко-Лутеранске цркве (СР Немачка) и Руске православне Цркве, Богословске труде, Москва 1971, бр. 6, стр. 202.

³ Прот. Н. Малиновски, Православное догматическое богословие, Сергиев-Посад 1909, т. III, стр. 478.

⁴ Владимир Троцки, Очерки из истории догмата о Церкви, Сергиев-Посад 1912, стр. 19.

⁵ Митрополит Никодим (Рогов), Св. Киприан Карфагенский о Церкви, Журнал Московской Патриархии 1966, бр. 1, стр. 70.

⁶ Митрополит Антоније (Блум), Журнал Московской Патриархии, бр. 9, (Москва 1967), стр. 72.

⁷ Прот. Евгеније Аквилонев, Церковь Христова в деле нашего спасения, СПб 1905, стр. 14—15. Упор. о Павле Флоренски, Понятие о Церкви в Свящ. Писании, Богословские труды, (Москва 1974), бр. 12, стр. 91.

Цркву као Тело Христово, $\theta\omega\mu\alpha$ је оруђе Христовог Духа.⁸ Посредством тог органа и тог сабора сви они који верују у Христа постају заједничари Христове благодати, светости и вечног живота. Из овакве поставке проблематике руски догматичар Евгеније Аквилонов изводи следећи закључак: „Црква је спасоносно оруђе Христовог Духа за вернике, или, краће: спасоносно Христово оруђе”.⁹

Главом ($\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\eta}$) Тела Цркве апостол Павле назива Исуса Христа (Еф. 4,15—16; 1,22; 1 Кор. 1,18). Првенство и старешинство Христа у Цркви, пише прот. Н. Малиновски, састоји се у томе „што је Он извор новог животодавног светог живота, којег верници задобијају од Њега. . . Тај нови, свети живот излива се из Христа у Тело Цркве путем поновног рођења деце Божије, преко свлачења старог човека и облачења у Њега — Новог Адама, и он се учвршћује и распростире разноврсно и разнообразно по целом Телу Цркве”.¹⁰ Дакле, Христос као животодавно начело целог организма Цркве јесте оно најважније и најглавније у Телу Цркве.

б) Двојствени карактер Цркве по апостолу Павлу.

У свом учењу о Цркви као Телу Христовом (Еф. 1,23) апостол Павле Цркву карактерише двојако: Црква је Тело Христово и Пуноћа Онога који све испуњава у свему. Према оцу Павлу Флоренском тај „двојствени карактер” Цркве односи се на Христа и на Цркву. Христос је „ $\tau\acute{o}$ $\pi\lambda\acute{\eta}\rho\omega\mu\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ $\theta\epsilon\acute{o}\tau\eta\tau\omicron\varsigma$ ”, — пуноћа Божанства (1 Кол. 2,9), и Црква је „ $\tau\acute{o}$ $\pi\lambda\acute{\eta}\rho\omega\mu\alpha$ $\tau\omicron\upsilon$ $\lambda\eta\rho\upsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon$ ” — пуноћа Онога који све испуњава (Еф. 1,23). Црква се испуњава унутарњом пуноћом Христовом и сама је уједно Његово испуњење.¹¹

Између Цркве која је пуноћа ($\tau\acute{o}$ $\pi\lambda\acute{\eta}\rho\omega\mu\alpha$) Онога који њу испуњава, и Христа који испуњава све (δ $\pi\lambda\eta\rho\upsilon\beta\epsilon\rho\upsilon\varsigma$), на тај начин ће се „успоставити однос узајамне условљености”, и „Црква ће истовремено бити испуњеност (пуноћа) Христом и допуна Христу”.¹² Определивши тако Цркву у њеном статичком моменту као Тело Христово (Еф. 1,23), Апостол је затим дефинише у динамичком моменту као живот Христов. Могли бисмо рећи да прва дефиниција карактерише Цркву са „анатомске”, а друга са „физиолошке” стране. Из ове синтезе добијамо представу о Организму чија животносна енергија долази од Светврховне Главе Христа.¹³ Исто место из посланице Ефесцима (1,22—23) интересантно тумачи и Владимир Лоски. У таквом учењу о Цркви он такође види оправданост двојственог принципа, или речено његовим речником „два аспекта Цркве”. „Црква, пише Лоски, — јесте дело и Христа и Духа Светога, јер Христово дело повлачи за собом дело Духа Светога (Лк. 12,49)”.¹⁴ На

⁸ Е. Аквидонов, нав. дело, стр. 15—16. О. Павле Флоренски понавља исту мисао, нав. дело, стр. 92.

⁹ Е. Аквилонов, нав. дело, стр. 15—16.

¹⁰ Цит. код прот. Н. Малиновског, *Православное Догматическое богословие*, т. III, стр. 486.

¹¹ П. Флоренски, *Понятие о Церкви*, стр. 101.

¹² Исто, 105.

¹³ Исто.

¹⁴ Владимир Николајевич Лоски, *Очерк мистического богословия Восточной Церкви, Богословские труды*, (Москва 1972), бр. 8, стр. 72, 92.

тај начин „Христолошки аспект Цркве открива нам се кроз њен пневматолошки аспект“, а тиме „еклесиологија истовремено својим коренима улази у христологију и пневматологију“.¹⁵ Слично пише у својој догматици и прот. Н. Малиновски: „Дух Свети — Параклит (Утешитељ), као невидљив и непосредан „управљач“, „кормилар“ и „душа“ Цркве, отвара пред свима члановима Тела Христовог пуноћу Божанског наслеђа“.¹⁶

„Ако је Христос — Глава Цркве, која је Његово Тело, пише опет Владимир Лоски, онда је Свети Дух Тај Који испуњава све у свему... Црква је Тело, јер јој је Христос Глава, Црква је пуноћа јер Дух Свети је оживотворава и испуњава божанством; јер Божанство у њој обитава телесно као што обитава у обоженој човечанској природи Христовој“.¹⁷ Интересантно је да Владимир Лоски употребљава термин „уипостазирана Црква“. Према томе изразу значи да је Црква богочовечна јер има две природе и две воље, она представља сједињење створеног с Богом, сједињење које је остварено у Личности Христовој. „Црква постиже своје савршенство само виртуално, уз помоћ Светога Духа, Који пред сваким чланом Тела Христовог открива ову пуноћу божанског наслеђа“.¹⁸

Могло би изгледати да ове две интерпретације речи Апостола Павла (Еф. 1,23) противрече једна другој. Но то није противречно, већ напротив, овде се могу видети два различита прилаза једном истом проблему и два различита и успешна начина решавања питања. Изгледа да је суштина овог питања у томе да Христа треба разумети под Главом Тела Цркве, а затим кад је реч о пуноћи онда је питање на кога да се више усредсреди пажња — на Христа или на Духа Светога. У следећем поглављу нашег рада о томе ће бити више речи, а овде ћемо закључити са следећих неколико речи: Христос је Оснивач Цркве и Њен Спаситељ (Еф. 5,23); Он се невидљиво раздаје верницима у светој Тајни евхаристије. „Христос Спаситељ је Глава Цркве у том смислу што је Он извор Новог животворног светог живота“,¹⁹ пише прот. Н. Малиновски. Но, тај нови живот распростире по целом Телу Цркве Њена Глава (тј. Христос) снагом и дејством Другог Утешитеља — Духа Светога. Јер Духом Христос, као Глава Цркве и извор њеног живота, сједињује са Собом Своје Тело — Цркву.²⁰ На тај начин, справом закључује Вл. Лоски да домострој Сина и домострој Светога Духа имају подједнако важно значење у нашем спасењу. Кроз тајну крштења постајемо чланови Тела Христовог и улазимо у Цркву, али је Дух Свети тај којим се крштавамо и учлањујемо у Христа (1 Кор. 12,3—13). Тако, према речима Вл. Лоског, Црква је „чиста и непорочна средина, у којој ми постижемо сједињење с Богом“.²¹

¹⁵ Вл. Лоски, нав. дело, стр. 92, 97.

¹⁶ Прот. Н. Малиновски, *Православное догматическое богословие*, т. III, стр. 491.

¹⁷ Вл. Лоски, нав. дело, стр. 83.

¹⁸ Исто, 97.

¹⁹ Прот. Н. Малиновски, нав. дело, стр. 486.

²⁰ Исто, 491.

²¹ Вл. Лоски, нав. дело, стр. 82.

в) Чланови органског Тела Цркве и њихово јединство. Христос — Глава и живоносна снага; Дух Свети — „душа“ Цркве.

Чланови органског Тела Цркве јесу сви хришћани (Римљ. 12,5; Еф. 5,30) који заједно са Христом сачињавају једну целину, јер „као што је тијело једно и има удове многе, а сви удови једнога тијела, иако су многи, једно су тијело; тако и Христос“ (1 Кор. 12,12). Ово поређење Апостол користи да би нагласио јединство свих верника који сачињавају „једно тијело у Христу“ (Римљ. 12, 5). Организам људског тела састоји се од много чланова који заједно са главом сачињавају једну целину, али ипак је глава у том органском јединству најважнија. Нешто слично збива се и у организму Тела Цркве. Као што смо видели, у Телу Цркве најважнији су Богочовек Исус Христос — њен оснивач и живоносно начало и Свети Дух Утешитељ — надахнитељ и „душа“ Цркве. Најважнији орган човечијег тела после главе јесте срце које у извесној мери учествује у одређивању процеса који се одвијају у глави. Према томе и срце се може посматрати као делић оног најважнијег у људском организму. Зато извесни богослови претпостављају постојање срца у Телу Цркве.²² Према московском митрополиту Филарету (Дроздову), Христос је „срце или начало живота, а тако исто Он је и управљајућа мудрост“²³. Велики руски религиозни философ са краја XIX века, Владимир Соловјев, срцем Цркве назива Пресвету Богородицу²⁴. Исту мисао о Богородици налазимо и код Владимира Лоског, који каже: „Дјева Марија — Матер Божја дала је своју људску природу Слову (Логосу, Речи) и родила је Бога који је постао човек... Она је сама срце Цркве, њено мистично средиште, њено савршенство, које је већ остварено у једној људској личности (у њој самој), која је у потпуности сједињена с Богом и која не подлеже ни суду ни васкрсењу“.²⁵

²² Савремени руски богослов архиепископ Лука Вонјно — Јасенецки (1877 — 1961), иначе познат и као војни хирург (јединствен случај да у паратној Совјетској Русији један признати научник и лекар истовремено врши лекарску и пастирску дужност), написао је интересантну студију под називом: *Дух душа и тело* (Издательство „Жизнь с Богом“, Брисел 1978).

Раматрајући питање међусобног односа науке и религије, „он прихвата теорију развитака, и у потпуности је усаглашава са својим хришћанским погледом на свет. У његовим философским погледима може се видети извесна аналогија са гносеологијом Вл. Соловјева и натурфилософијом Тејар де Шардена“ (из издавачког предговора поменуте студије, стр. 4). У овом случају за нас је драгоцено приступ архиеп. Луке антрополошкој проблематици. На основу њему доступних научних чињеница, и на основу библијског и светоотачког учења о човеку, он посматра срце као „орган највишег познања“. За њега је срце „као престо благодати“, главни орган у телу, јер у „њему су ум и све помисли душевне“ (стр. 32). Тачније, срце је у телу други по важности орган — прихватања, спознаје и мишљења — после главе у чијој се можданог кори одвијају умствени процеси. Међутим, због важности за духовну делатност човека, архиеп. Лука даје превагу срцу, јер оно представља орган „који усавршава и исправља Бог, као центар нашег духовног живота и Богопознања“. У срцу се рађа спознање и почива мудрост“ (стр. 36, 45). Овде се лако може извести аналогија са учењем митр. Филарета о Цркви, за кога је Христос и „срце и Глава, или управљајућа Мудрост“ (Видети следећу напомену).

²³ Митрополит Филарет (Дроздов), *Разговор между испытующим и уверенным о православной Греко-Российской Церкви*, Серг. Посад 1815. стр. 128.

²⁴ Вл. Соловјев, *Духовные основы жизни*, стр. 126.

²⁵ Вл. Лоски, *Очерк мистического богословия..*, стр. 101.

1. Три различита значења израза *σῶμα τοῦ Χριστοῦ*

Из учења апостола Павла о Цркви свети Оци изводе закључак о три различита значења овог израза.

1) На првом месту под Телом Христовим они мисле на човечије тело, које је Спаситељ примио од Дјеве Марије посредством Светога Духа. О том телу говори и сам Спаситељ одговарајући на питање Јевреја: „развалите ли овај храм и за три дана ћу га подигнути“ (Јован, 2,19). Господ је то рекао имајући у виду управо „храм (цркву) тијела свога“ (Јован, 2,21), „јер је у Њему, — у оваплоћеноме Логосу, Бог имао своје посебно станиште“.²⁶ У наведеним речима еванђелиста Јована Богослова древни учитељ Цркве су видели упутство не само на Васкрсење Христово, него и на Цркву Христову, која је према речима самог Спаситеља, „Његово мистично, духовно тело, које се појавило заједно са васкрсењем из гроба Његовог земаљског, човечијег тела“.²⁷ Објашњавајући и проширујући мисао Оригенову по овом питању руски догматичар Катански пише да су „и једно и друго, тј. и храм Јерусалимски и тело Исусово образ (слика, образац) Цркве“.²⁸

2) Под *σῶμα τοῦ χριστοῦ* мисли се такође / на евхаристијско Тело Богочовека Исуса Христа, које се даје верницима у тајни свете Литургије. Још је свети Кипријан Картагенски „показао речит пример црквеног јединства у светој Евхаристији“, пише блаженопочивши митрополит лењинградски Никодим (Ротов).²⁹ Причешћивање Телом Христовим уједно је и најважнији тренутак у животу хришћана. „Тајна Причешћа, — пише прот. Лилерије Воронов, професор догматике на Лењинградској духовној академији, — јесте најделотворније средство личног општења са Богом љубави и мира, а истовремено и актуализација Цркве као Тела Христовог, једнога Тела, јер 'сви се причешћујемо једним хлебом' (1 Кор. 10,17).“³⁰

3) Треће значење израза „*σῶμα τοῦ Χριστοῦ*“ односи се на саборно Тело Христове Цркве, чији су чланови сви хришћани (Римљ. 12,5; Еф. 1, 22—23). Већ смо видели да живот Тела Цркве зависи од животворног начела и њене Главе Христа. „Као Тело једине Главе Црква у целом свом бићу неизбежно одражава карактер јединства. Као Тело Главе која је завршена и савршена, и апсолутна, Црква је у односу на остала бића једино и целовито биће. Као Тело јединствене Главе и сама Црква постоји само у једини“.³¹ Најузвишенији задатак Цркве, по речима прот. Н. Малиновског, „састоји се управо у усавршавању просвећених (крштених) и у препорађању грешника за нови, свети живот, који добијамо од Христа Спаситеља као новог Адама, да би сјединивши их са Христом и Богом, привела их (Црква) у

²⁶ Е. Аквилонув, *Новозаветное учение о Церкви. Опыт догматико-экзегетического исследования*. (Издание второе, исправленное и дополненное, СПб 1904, стр. 58—59.

²⁷ А. Катански, *О научно-богословском определении Церкви, Церковный вестник*, СПб 1884, бр. 42, стр. 659.

²⁸ Исто.

²⁹ Митр. Никодим, *Св. Киприан Карфагенский о Церкви*, стр. 73.

³⁰ Проф. Прот. Лилерије Воронов, *Осуществление примирения в жизни и деятельности Церкви, Богословские труды*, (Москва 1971), бр. 6, стр. 178.

³¹ П. Флоренски, *Понятие о Церкви в Свящ. Писании*, стр. 114—115.

Царство Божије”.³² На тај начин, наше спасење и обожење зависе од нашег заједништва са Христом, јер једино будући у Њему (1 Кор. 15, 22; 2 Кор. 5,17) можемо оживети и постати „нова твар”, тј. постати чланови свете Цркве посредством крштења и кроз учешће у пуноћи благодатних дарова којима Црква обилује.

Све горе речено о три различита значења израза Тело Христово на најбољи начин је резимирао руски догматичар Евгеније Аквилонов следећим речима: „Господ наш после вазнесења на небо седи са десне стране Оца са истинским својим Телом. Црква је истинито Тело Христово. У светој Евхаристији верници се причешћују истинским телом Христовим... У сва три случаја имамо истинито тело Христово. Но било би неразборито ако би се сва три случаја сасвим мешала, и ако се међу њима не би правила никаква разлика”.³³

2) Мисли о Цркви и догматске дефиниције Цркве у делима неких руских богослова.

Руско догматско богословље добило је специјалне радове из области еклесиологије тек крајем прошлог века. У једној таквој студији први пут у руском богословљу се даје свестрана научно-богословска дефиниција Христове Цркве. Релативно каснија појава таквог рада и није за чуђење, ако се имају у виду две важне чињенице. На првом месту не сме се заборавити да „руско научно богословље припада тек новијем времену”, како је писао тридесетих година велики руски богослов Николај Глубоковски, „док је, додаје он, руски увод у научно богословље био принуђен више да сакупља и усваја (од других), него да самостално ствара и богати се”.³⁴

Друго, еклесиолошка проблематика није нимало једноставна. Уз то, православни богослови су морали самостално разрадити питање о Цркви и развити сопствену терминологију, која ће бити неовисна од католичке и протестантске. Ако се све то има у виду и ако је могуће да се у једном раду макар покуша одговорити на кључна питања из еклесиологије, онда се с правом може рећи да је то остварено у магистарској дисертацији Евгенија Аквилонова из 1894. године: „*Церковь. Научные определения Церкви и апостольское учение о ней как о теле Христовом*”. Аквилонов је бранио ову дисертацију две године касније, након исправке и предаје свог рада, који је поново штампан, али са измењеним називом: „*Новозаветное учение о Церкви. Опыт догматико-экзегетического исследования. Санкт-Петербург 1886*”. До појаве овог рада, на који ћемо се још осврнути посебно, питање Цркве у руској теолошкој литератури расправљали су многи догматичари, а такође и знаменити руски мислиоци и философи Алексеј Хомјаков и Владимир Соловјев. Најбољим догматским системом сматра се догматика епископа Силвестра Малеванског, док је за вишетомно „Православно догматско богословље” прот. Н. Малиновског поменути теолог Н. Глубовски рекао да је у њему „компилативном методом али

³² Прот. Н. Малиновски, *Православное догматическое богословие*, III, стр. 484.

³³ Прот. Е. Аквилонов, *Церковь Христова в деле нашего спасения*, стр. 33.

³⁴ Н. Н. Глубоковски, *Русская богословская наука в её историческом развитии и новейшем состоянии*, Варшава 1928, у уводу.

врло успело и марљиво предтсављено јединство руске научне литературе током целог догматског обима”.³⁵

Међутим, према руском догматичару А. Катанском, од свих руских богослова тога времена, московски митрополит Филарет Дроздов „изложио је најпотпунију библијску и светоотачку представу о Цркви као Телу Христовом”.³⁶ Своје догматске мисли о Цркви он је изложио у „Пространом хришћанском катихизису”, у „разговорима о Православљу између оних који питају и оних који су поверовали”, а нарочито у многобројним проповедима. Навешћемо нека најкарактеристичнија места из учења о Цркви митрополита Филарета. У његовим разговорима о Православљу налазимо врло сликовиту представу живота Цркве. Црква за њега предтсавља велико Тело Христово, ком је Он „као срце или начело живота, или управљајући мудрост”. У видљивој слици Цркве налази се „невидљиво Тело Христово или невидљива Црква, Црква славна, која нема мане ни порока, или нешта слично томе” (Еф. 5, 27).³⁷ Онај ко се сједињује са Христом „сједињује се у Њему са свима онима који су Њему верни, сједињује се везом и савезом који је у оној мери нераскидив у којој је у непојмљив, савезом који је тешњи од обичног људског заједништва, савезом који не проистиче од саме власти, узајамних потреба и заједничке користи, но и савезом јединог живота” (1 Кор. 12,16).³⁸ Христос је Глава целог Тела Цркве и од Њега као од једине живе Лозе, као гране израста свештеноначалство и свештенство, који су постављене зато да би од свих верника начинили један организам.³⁹ „Центар црквеног јединства увек је било и јесте у Духу Христовом (Еф. 4,3—6)”.⁴⁰ Именовање Цркве „тајанственим (мистичним) телом последњег Адама”, које је митрополит Филарет засновао на речима апостола Павла (1 Кор. 15,45—46), по мишљењу бившег професора догматског богословља у старој Петроградској духовној академији, врло је драгоцено за догматско богословље.⁴¹ „На овом месту, — пише Катански, — митрополит Филарет говори као древни отац Цркве, показујући уздизање мисли и необичну дубину богословља, уистину достојне светоотачке древности”.⁴²

Преузимањем неких најкарактеристичнијих места из учења о Цркви митрополита Филарета Дроздова, Филарета Черниговског, митрополитá Макарија и Антонија, проф. Катански је саставио следећу интересантну дефиницију Цркве: „Црква је мистично тело новог Адама, које је подигнуто (васкрснуто) од своје Главе Исуса Христа, тело које је испуњено Духом Светим, тело је које обухвата и сакупља заједно све Божије вернике на небу и на земљи; вернике на земљи укључује у себе кроз саборну, апостолску веру, кроз свете тајне и свештеноначаство (или богоустановљену јерархију)”.⁴³

³⁵ Исто, стр. 12.

³⁶ А. Катански, *О научно-богословском определении Церкви*, стр. 691.

³⁷ Митр. Филарет, *Разговор между испытующим и уверенным...*, стр. 128.

³⁸ Митр. Филарет, *Слова и речи*, т. I, 17; т. II, 188, 240. Упор. А. Городков,

Догматическое богословие по сочинениям Филарета, митрополита московского, Казань 1887.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Митр. Филарет, *Разговор...*, стр. 121—122.

⁴¹ А. Катански, *О научно-богословском определении Церкви*, стр. 691.

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

3) Научно-богословска дефиниција Цркве.

Најпотпунију и свестрану научно-богословску дефиницију Цркве дала је руска богословска мисао крајем прошлог века. Значајан допринос у разради учења о Цркви дао је у већ поменутиим монографијама проф. Евгеније Аквилонов. После митрополита Филарета, проф. Катанског и других, проф. Аквилонов још више продубљује православно учење о Цркви. Он указује и на разлоге због којих његови претходници нису били у стању да дају потпунију дефиницију Цркве, и уједно указује на два решења за поставку тражене дефиниције. По њему, „главни узрок непотпуних и једностраних научно-богословских дефиниција Цркве крије се у неправилном догматском методу... Уместо тога да полазе од неоспорне чињенице — постојања Цркве као једине и недељиве стварности, богослови су полазили од апстрактнијих појмова, надајући се да ће тим путем доћи до потпуне и научно тачне дефиниције Цркве”.⁴⁴ Они су обично полазили од протестанске дефиниције Цркве као „друштва верника, који су међусобно сједињени речју Божијом, свештеноначалством и светим тајнама”.⁴⁵ Још је учитељ Аквилонова, проф. Катански, упозорио да „догматичар не сме да саставља представу о Цркви по аналогiji са другим сличним заједницама или установама”.⁴⁶ Развијајући даље ову мисао, Аквилонов указује на чињеницу да „дефинисање Цркве као друштва (заједнице) не одговара у потпуности православној учењу о Христовом првенству (старешинству) у Цркви”.⁴⁷ Да би то потврдио он наводи речи светог Јована Златоуста, где се каже да у Исусу Христу треба видети „Главу у правом смислу речи, као праву, истинску Главу Цркве”.⁴⁸ Речи, пак, апостола Павла: „Црква је Тело Његово, пуноћа онога који све испуњава у свему” (Еф. 1,23), означавају за Аквилонова „допуњу Христу исто онако као што главу допуњава тело, и тело се допуњује главом”.⁴⁹

У апсолутном учењу о Цркви као о Телу Христовом Аквилонов види једини пут који води ка откривању потпуног научно-богословског православног дефинисања Цркве.⁵⁰ Тим путем пре њега пошао је једино митрополит Филарет (Дроздов), који се приближио оваквом схватању ове проблематике, иако себи није ставио за циљ свестрану дефиницију цркве. У сликовитој представи Цркве као Тела Христовог, према његовом учењу догматско одређивање Цркве у ширем смислу „који обухвата Њене најбитније признаке”. Дефинисање Цркве као „духовно Тело Христово”, по речима Аквилонова, „јасно је означено и у Катихизису Филаретовом”.⁵¹

⁴⁴ Е. Аквилонов, *Церковь. Научные определения Церкви и апостольское учение о ней как о теле Христовом*, СПб 1894, стр. 71.

⁴⁵ Исто, стр. 74.

⁴⁶ А. Катански, *Нав. дело*, стр. 657.

⁴⁷ Е. Аквилонов, *Нав. дело*, стр. 80.

⁴⁸ Исто, 83.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Исто, 117.

⁵¹ Е. Аквилонов, *Церковь Христова в деле нашего спасения*, стр. 21.

За разлику од поменутих руских богослова, Евгеније Аквилонов врши битно преиспитивање традиционалног погледа на Цркву као на заједницу верника, и заснива учење о Цркви пре свега на Светом Писму и на речима самог Спаситеља, налазећи управо у њима указатељ на унутарње постојање Цркве. Карактеристичне су у том погледу речи Спаситељеве, на које упућује Аквилонов: „Ако ме неко љуби, ријеч моју држаће, и Отац мој љубиће њега и њему ћемо доћи и у њему ћемо се настанити“ (Јован 14,23).⁵² Неоспорно је да оба текста говоре са једне стране, о узајамности управљености делатности Божије и човечније, а са друге стране, о карактеру Божијег пребивања у људима. Према Аквилонову Бог пребива у људима, а човек је дужан да се труди да обитава тамо где обитава Господ, тј. у Светој Цркви. Тачније, Бог пребива не само у људима који сачињавају заједницу верника, већ обитава међу људима кроз Цркву и њене благодатне (дарове) тајне. Према томе, Црква предсавља не само заједницу верника, него истовремено и заједницу верника и богомустановљени организам ради нашега спасења.⁵³

Управо из ове двоједине основе Цркве и произилази догматска дефиниција коју даје Аквилонов у својој монографији, којом он у знатној мери допуњује и продубљује све што је претходно речено о Цркви. Израз „Богочовечански организам“, који Аквилонов употребљава уместо апостолског „Тело Христово“, не умањује вредност учења о Цркви апостола Павла, но у ствари открива онај исти његов смисао, научно га осавременујући. На крају своје дисертације проф. Аквилонов даје две дефиниције Цркве, у којима су исказане његове научно-богословске поставке. Навешћемо прву, која је опширнија и интересантнија са нашег становишта, пошто се управо у њој и налази израз „Богочовечански организам“, који је по први пут употребљен у богословској литератури напредно са изразом „Тело Христово“:

„Црква је Богочовечански организам, који возглављује (возглављајем) Сам Господ Исус Христос и кога оживљава Свети Дух, а који је самим Господом, по вољи Оца, основан и вођен, и који се састоји од свих верника — на небу и на земљи, — који жуде (чезну, стреме се) за вечним животом у блаженом јединству са Тријединим Богом, а у Њему и међусобном јединству“.⁵⁴

⁵² Е. Аквилонов, *Научные определения Церкви...*, стр. 75—76.

⁵³ Исто. Интересантан је превод грчке речи *ἐκκλησία* који даје Е. Аквилонов. Тачнији превод те речи он изводи од глагола *ἐκκαλέω* што значи *призивати*, или још прецизније *дозивати*, Ако се примени на Цркву, онда реч *ἐκκλησία* по Аквилонову, означава заједницу лица који су чули божански призив Господа на спасење, заједницу изабраних — али не у протестантском смислу, него у јеванђелском: „Него вас ја од свијета избрах“ (Јован 15, 19). (Аквилонов *Церковь Христова в деле нашего спасения*, стр. 8). За Аквилонова, дакле, Црква представља заједницу „у првобитном (првенственном) смислу те речи, или према значењу јуридичке терминологије, *societas perfecta*“. (Е. Аквилонов, *О соборности Церкви в связи с восстановлением всероссийского патриаршества*, СПб 1905, стр. 5.

⁵⁴ Е. Аквилонов, *Церковь. Научные определения Церкви...*, стр. 254.

Закључак

Чак и најбоља догматска дефиниција Цркве може да има дубоког смисла и значаја само у том случају ако је правилно оценимо и разумемо. Шта она говори нашем разуму и срцу? Овде су нам од помоћи сликовите представе и аналогије којима прибегавају догматичари, који их преузимају из Посланица Апостола Павла. Његова аналогија Цркве Христове са Жеником и Невестом постала је врло омиљен образац и пример, од којег су полазили и коме су се врло радо враћали догматичари који су богословствовали о тајни Цркве. Ова аналогија пуна је тајанственог смисла и значења, и онолико је дубока колико је тешко и тајанствено питање о Цркви. Зато и није зачуђујуће што се у древним светоотачким догматским системима, све до светог Јована Дамаскина, запажа одсуство специјалних трактата о Цркви.⁵⁵ Свети Оци су писали о Цркви, али нису имали потребе да пишу и о тајанственој суштини Цркве — Тела Христовога. Они су се задовољавали сликовитим предностима и изражавањима о Њој, а сами су созерцавали њену суштину. Но касније, „рационализовани човек“ осећа потребу и за свеобухватнијом и логичнијом дефиницијом Цркве. Стога се и користе примери и аналогије који су ближи људским представама о Цркви као Богочовечанском телу. Сложено Богочовечански организам Цркве често се пореди са нашим човечијим организмом. На први поглед та аналогија задовољава, макар била и условна. Ипак, ма колико биле добре те аналогије, њима се не смемо коначно задовољавати.

Можемо ли у потпуности поредити наше немоћно и смртно физичко тело са организмом Цркве Христове? Тело Цркве је савршено, свето и вечно, јер је савршен, свет и вечан њен Оснивач и Глава — Исус Христос. Баш због тога Цркву „као живо тело тешко може да анализира разум људски“.⁵⁶ Према томе, на задато питање може се дати само један прави одговор. Треба се вратити праизвору — Светом Писму, и по угледу на ранохришћанске Оце Цркве, созерцавати Цркву првенствено очима вере и са усхићењем клицати заједно са Апостолом Павлом: „О дубини богатства и премудрости и разума Божијега! Како су неиспитљиви Његови судови и неистражљиви путеви његови“ (Римљ. 11,33)!

⁵⁵ А. Катански. *О научно-богословских определениях Церкви*, стр. 689.

⁵⁶ Исто, 690.

Predrag Miodrag

CHRIST'S CHURCH AS THEANTHROPIC ORGANISM IN WRITINGS OF RUSSIAN THEOLOGIANS

The Apostolic teaching on the Church as theanthropic organism may be briefly presented by the following sentence: the Church is Christ's Body, Christ is the Head of the Church, everybody who believes in the Holy Trinity and in the Incarnation of Christ is a member of the Church.

It is from the Apostolic teaching on the Church that the Church Fathers derive the conclusion about the three different meanings of the term "Christ's Body": Christ's Body is the human body which the Saviour received from Virgin Mary by the Holy Spirit; Christ's Body is the eucharistic Body of the Theanthropos Jesus Christ which the faithful partake in the Holy Communion; and, finally, Christ's Body is the catholic Body of Christ's Church, whose members are all Christians (Rom 12 :5; Eph 1, 22—23).

Prof. Evgeny Akvilonov gave in the last century the most comprehensive scientific-theological definition of the Church among Russian dogmaticians. He writes: "The Church is the theanthropic organism headed by Jesus Christ himself and animated by the Holy Spirit, and which is founded and guided by the Lord himself, in accord with the will of the Father, and which consists of all the faithful — in Heaven and on Earth — who yearn for eternal life in the celestial unity with the Triune God, and in Him also for a mutual unity".

РЕЗЮМЕ

Предраг Миодраг

ЦЕРКОВЬ ХРИСТОВА КАК БОГОЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ОРГАНИЗМ

Апостольское учение о Церкви как богочеловеческом организме можно коротко выразить следующим предложением: „Церковь есть Тело Христово, Христос есть Глава Церкви, каждый верующий в богочеловека Христа есть член Церкви.

Из учения апостола Павла о Церкви святые отцы выводят три разных значения этого выражения: под Телом Христовым разумеется человеческое тело, воспринятое Им от Девы Марии посредством Духа Святого; Тело Христово есть невидимое и таинственное Тело Богочеловека Иисуса Христа, которое преподаётся верующим в таинстве Евхаристии, и наконец, выражение Тело Христово относится к собранному Телу Церкви Христовой; членами которой являются все христиане (Рим. 12. 5; Еф. 1, 22—23).

Всестароное научно-богословское определение Церкви русская богословская мысль дала в конце прошлого века в трудах проф. Евгения Аквилонова: „Церковь есть богочеловеческий организм, возглавляемый Самим Господом Иисусом Христом, и одушевляемый Святым Духом, самым же Господом, по воле Бога Отца, основанный и управляемый, и состоящий из всех — на небе и на земле — верующих, стремящихся к вечной жизни во блаженном единении с Триединым Богом, а в Нём и между собой.”